ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Τόμ. 10, Αρ. 1Β (2019)

Η Ηθική αιτιολόγηση στην Επιχειρηματολογία

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΟΝΙΑΣ

doi: 10.12681/icodl.2448

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** ΕΚΤ | **Πρόσβαση:** 16/01/2026 10:32:26

Η Ηθική αιτιολόγηση στην καλλιέργεια της Επιχειρηματολογίας στην ΣΤ΄ τάξη του Δημοτικού με την αξιοποίηση των ΤΠΕ

The Ethical Justification for Growing Elementary-Level Arguments in Elementary School Using ICT

Βασιλική Παπαδοπούλου
Συντονίστρια Εκπαιδευτικού Έργου
ΠΕ.Κ.Ε.Σ. Αττικής
vpapad@primedu.uoa.gr

Νικόλαος Μονιάς
Π.Ε. 02, Διευθυντής 11ου Γυμνασίου Αχαρνών
nikosvasiliki@gmail.com

Περίληψη

Στο πλαίσιο διδακτορικής διατριβής για την ανάπτυξη επιχειρηματολογικού γραπτού λόγου σε μαθητές της Στ΄ Δημοτικού με την αξιοποίηση ηλεκτρονικών συνεργατικών περιβαλλόντων μάθησης, εξετάζουμε την εξέλιξη της ηθικής αιτιολόγησης στο λόγο των μαθητών. Κατατάξαμε την αιτιολόγηση στο λόγο των μαθητών πριν και μετά την παρέμβαση που εφαρμόσαμε. Από την συγκριτική εξέταση προκύπτει εξέλιξη στο λόγο των μαθητών ως προς τα στάδια ηθικής ανάπτυξης κατά Kohlberg. Η έρευνά μας αφορά την ηθική αιτιολόγηση και σε καμιά περίπτωση την ηθικότητα του ατόμου και την ηθική του συμπεριφορά.

Λέξεις κλειδιά: *Επιχειρηματολογία, ηθική αιτιολόγηση, ηθική ανάπτυξη*

Abstract

In the context of a doctoral dissertation for the development of argumentative writing in students of the 6th class of Primary with the use of electronic cooperative learning environments, we examine the evolution of ethical justification in the students' speech. We ranked the justification for the pupils' speech before and after the intervention we have implemented. From the comparative examination there is an evolution in the students' speech regarding the stages of moral development according to Kohlberg. Our research is about moral justification and in no case does it concern the morality of a person and his moral behavior.

Key words: *Argumentation, ethical justification, moral development*

Η Ηθική διαπαιδαγώγηση στην εκπαίδευση

Η ηθική διαπαιδαγώγηση των μαθητών παλιότερα αποτελούσε σημαντικό στόχο της εκπαίδευσης, αν όχι τον κύριο (Δημαράς, 1982, Tanner & Tanner, 1990). Το σημερινό σχολείο αναζητεί νέους τρόπους που αποσκοπούν στη διαμόρφωση αξιών και στάσεων, χωρίς να διδάσκεται φρονηματικά και περιχαρακωμένα σε συγκεκριμένα διδακτικά αντικείμενα. Η θεωρία της ηθικής ανάπτυξης του L. Kohlberg (Παπούλια-Τζελέπη, 1990) αποτελεί την ψυχολογική βάση για την ανάπτυξη σύγχρονων διδακτικών προσεγγίσεων. Η επιχειρηματολογία, βάσει αυτών των προσεγγίσεων, αποτελεί τον προσφορότερο τρόπο. Η σύγκρουση που προκαλεί η διαλεκτική αντιπαράθεση των μαθητών πάνω σε διλημματικές καταστάσεις αποτελεί δύναμη

ανάπτυξης και οικοδόμησης συστήματος ηθικών αξιών (Ματσαγγούρας, 2001). Ο εκπαιδευτικός συμβάλλει στην απρόσκοπτη εμπλοκή των μαθητών σε γόνιμη αντιπαράθεση, χωρίς αποκλεισμούς απόψεων και στάσεων από μέρους των μαθητών, και εκφράζει την προσωπική του θέση προς το τέλος.
Το πλαίσιο που εξασφαλίζει την ανάπτυξη κοινωνικών και ηθικών στάσεων και αξιών πρέπει να ενθαρρύνει την αποδοχή των διαφορετικών απόψεων και τη δυνατότητα ελεύθερης έκφρασής τους. Το ψυχοκοινωνικό κλίμα της τάξης κατ' αρχάς αποτελεί το πλαίσιο όπου επιτρέπεται η ισότιμη συνδιαλλαγή. Το δεύτερο στοιχείο είναι η ομαδική συνεργασία, όπου ο μαθητής βρίσκεται στο επίκεντρο. Τρίτο είναι η αντιπαράθεση πάνω σε θέματα αμφιλεγόμενα που επιτρέπουν την συνεξέταση διαφορετικών προσεγγίσεων πάνω σε αξιακά θέματα. Η αντιπαράθεση αμβλύνει την απολυτότητα των θέσεων και τις σχετικοποιεί ενθαρρύνοντας την κριτική σκέψη. Η κριτική σκέψη εκφράζεται και δοκιμάζεται μέσα στην κοινωνική αλληλεπικοινωνία- κυρίως μέσα στην αλληλεπικοινωνία ισότιμων μελών, όπου απουσιάζουν οι ιεραρχικές εξαρτήσεις (Ματσαγγούρας, 2001). Σημαντικές είναι οι σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των μαθητών στην ανάπτυξη στάσεων και αξιών (Μπακιρτζής, 1996).
Στην έρευνά μας εφαρμόσαμε μια διδακτική παρέμβαση που αποσκοπούσε στην ψυχοκοινωνική ωρίμανση των μαθητών μέσα και από την ηθική ανάπτυξη στάσεων και αξιών. Το Πρόγραμμά μας σχεδιάστηκε στους εξής άξονες:

- διαλεκτικής αντιπαράθεσης πάνω σε ένα αξιακό θέμα διαμαθητικά
- ομαδοκεντικής προσέγγισης
- εξασφάλισης κατάλληλου ψυχοκοινωνικού κλίματος
- ηθικής και κριτικής προσέγγισης
- στον εποικοδομητικό μετασχηματισμό απόψεων, στάσεων και ιδεών.

Ανάλυση των γραπτών κειμένων των μαθητών της Στ΄τάξης ως προς την αιτιολόγηση στα επίπεδα ηθικής ανάπτυξης

Σύμφωνα με τον Kohlberg (1963α, 1963β,1969,1975) διακρίνονται τρία επίπεδα ηθικής αιτιολόγησης που το καθένα υποδιαιρείται σε δύο επιμέρους στάδια. Τα επίπεδα αντιπροσωπεύουν την κοινωνικο-ηθική προοπτική του ατόμου και συνδέονται με τη γνωστική ανάπτυξή του. Στο πρώτο επίπεδο, το Προσυμβατικό, η ηθική αιτιολόγηση του ατόμου είναι εγωκεντρική και αδιαπραγμάτευτη. Στο δεύτερο, το Συμβατικό, το άτομο αποδέχεται νόρμες και συνθήκες που στοχεύουν στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής. Το τρίτο επίπεδο, το Μετασυμβατικό, το άτομο χρησιμοποιεί αρχές που υπερβαίνουν αυτές της κοινωνίας και γίνονται καθολικές.

Επίπεδο Ι ***Προσυμβατικό***	Στάδιο 1ο	Ετερόνομη ηθική. Αμοιβή και τιμωρία (σωστό είναι αυτό που αποφεύγει την τιμωρία). (Προσανατολισμός της τιμωρίας και της υπακοής)
	Στάδιο 2ο	Ατομιστική ηθική. Προσωπικό ενδιαφέρον (σωστό είναι αυτό που σε ευχαριστεί). (Πρώιμος λειτουργικός ηδονισμός)
Επίπεδο ΙΙ Συμβατικό	Στάδιο 3ο	Αμοιβαίες διαπροσωπικές προσδοκίες, σχέσεις, και διαπροσωπική συμμόρφωση (σωστό είναι αυτό που σε καθιστά στους άλλους αποδεκτό). (Ηθική του «καλού παιδιού»)

	Στάδιο 4ο	Τήρηση του νόμου και της τάξης (το σωστό συμπίπτει με τους γραπτούς νόμους, κανόνες). (Προσανατολισμός του νόμου και της τάξης)
Επίπεδο ΙΙΙ ***Μετασυμβατικό***	Στάδιο 5ο	Ηθική του κοινωνικού συμβολαίου (τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν προτεραιότητα έναντι των νόμων).
	Στάδιο 6ο	Ηθική των πανανθρώπινων αρχών (η ηθική είναι υπόθεση της προσωπικής συνείδησης του καθενός). (Παγκόσμιες ηθικές αρχές)

Πίνακας 1. *Συνοπτική παρουσίαση των σταδίων ηθικής ανάπτυξης κατά Kohlberg*

Πραγματοποιήσαμε ανάλυση των στοιχείων της αιτιολόγησης των κειμένων που δημιούργησαν οι μαθητές, πριν και μετά την εφαρμογή του Προγράμματος, στα Επίπεδα της Ηθικής Ανάπτυξης σύμφωνα με τον Kohlberg. Η αποτίμηση των κειμένων ως προς τα επίπεδα ηθικής αιτιολόγησης έγινε από την ερευνήτρια και από ανεξάρτητο εκπαιδευτικό, χωρίς να παρατηρηθούν σημαντικές αποκλίσεις. Για να κατατάξουμε τα κείμενα στο αντίστοιχο επίπεδο ηθικής ανάπτυξης, λόγω των διαφορετικών επιπέδων στις αιτιολογήσεις των μαθητών, λαμβανόταν υπ' όψη τη συχνότητα των αιτιολογήσεων στο αντίστοιχο επίπεδο.

Από την ανάλυση επιβεβαιώνεται το ερώτημα που θέσαμε για το αν η διδασκαλία των επιχειρηματολογικών κειμένων με τη χρήση συνεργατικών ηλεκτρονικών περιβαλλόντων μάθησης συμβάλλει στην ανάπτυξη της κριτικής και ηθικής κρίσης των μαθητών της ΣΤ΄ τάξης του Δημοτικού. Αυτό οφείλεται, κατά την άποψή μας, και στη διδακτική παρέμβαση η οποία επέτρεπε την ελεύθερη ανταλλαγή απόψεων, τη συνεργασία και διαμοίραση ιδεών μεταξύ των μαθητών, τη διευκόλυνση της επιχειρηματολογίας και την άσκηση της κριτικής ικανότητας των μαθητών.

Διαπιστώσαμε ότι οι μαθητές, όταν επιχειρηματολογούν για ένα αμφιλεγόμενο θέμα που έχει ηθικές διαστάσεις, διευκολύνονται από τη μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθήσαμε να αναπτύξουν αιτιολογήσεις που κατατάσσονται σε ανώτερα επίπεδα ηθικής κρίσης, προκειμένου να στηρίξουν τη θέση τους. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται η ποσοστιαία κατάταξή των γραπτών στα στάδια της Ηθικής εξέλιξης.

Στάδια Ηθικής ελέλιξης		**PreTest**		**PostTest**	
		f	**%**	**f**	**%**
Επίπεδο Προσυμβατικό	***Ετερόνομη ηθική***	1	2,50%	0	0%
	Ατομιστική ηθική	14	35%	8	20%
Επίπεδο Συμβατικό	***Αμοιβαίες διαπροσωπικές προσδοκίες***	16	40%	5	12,50%
	Τήρηση του νόμου και της τάξης	7	17,50%	8	20%

	Ηθική του κοινωνικού συμβολαίου	2	5%	12	30%
Επίπεδο Μετασυμβατικό	***Ηθική των πανανθρώπινων αρχών***	0	0%	7	17,50%
	ΣΥΝΟΛΟ	**40**	**100%**	**40**	**100%**

Πίνακας 2. Κατάταξη των αρχικών και τελικών γραπτών στα στάδια Ηθικής ανάπτυξης κατά *Kohlberg*

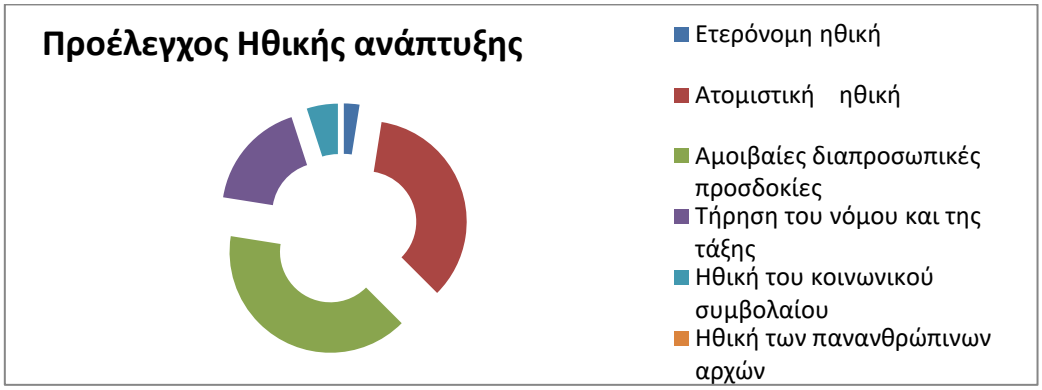

Γράφημα 1. *Κατάταξη των αρχικών γραπτών στα στάδια Ηθικής εξέλιξης του Kohlberg*

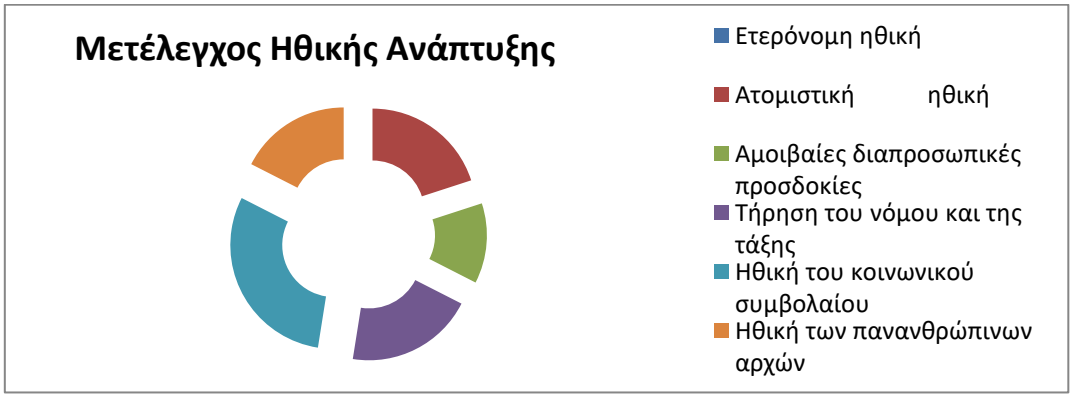

Γράφημα 2. *Κατάταξη των τελικών γραπτών στα στάδια Ηθικής εξέλιξης του Kohlberg*

Συγκριτική παρουσίαση αποτελεσμάτων ηθικής κρίσης

Συγκριτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων στον Προέλεγχο και Μετέλεγχο ακολουθεί στον παρακάτω πίνακα.

Ηθική Ανάπτυξη	N	Μέση Τιμή	Τυπ. Απόκλιση	p-value
Ηθική Ανάπτυξη (Πριν)	40	2,88	,911	**<,0001**
Ηθική Ανάπτυξη (Μετά)	40	4,13	1,399	

Πίνακας 3. *Συνολική συγκριτική παρουσίαση των γραπτών*

Αναφορικά με το δείκτη της Ηθικής Ανάπτυξης υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στα δεδομένα πριν και μετά την παρέμβαση, με τα αποτελέσματα μετά την παρέμβαση να είναι εμφανώς υψηλότερα (μέση τιμή 4,13 έναντι 2,88, $p<0,0001<0,05$).

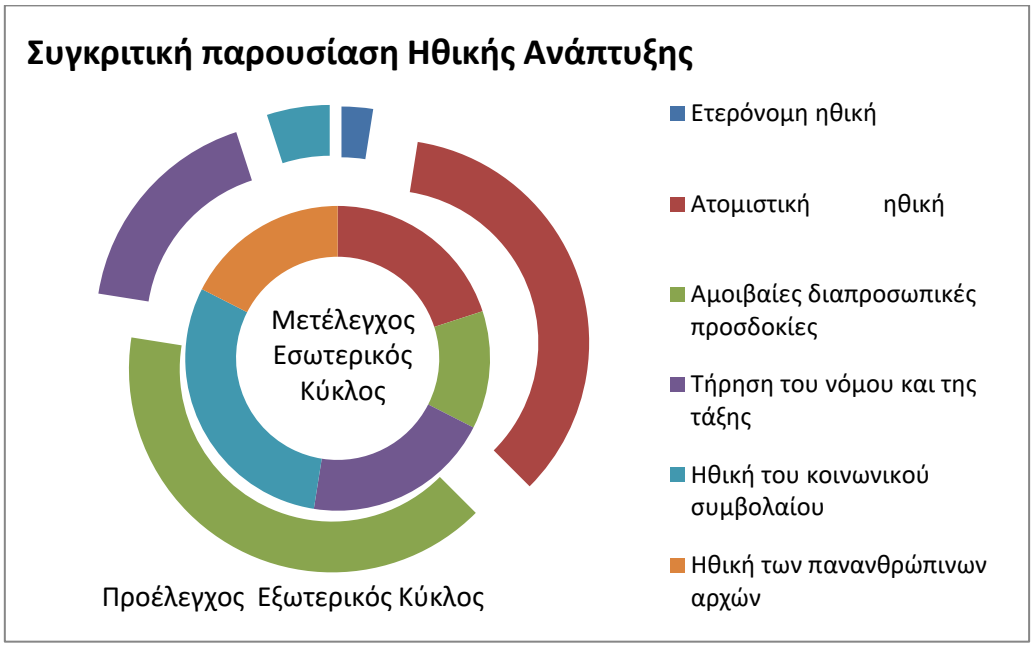

Γράφημα 3. *Συγκριτική παρουσίαση (PreTest, Post Test) της κατάταξης της αιτιολόγησης στα στάδια Ηθικής Ανάπτυξης κατά Kohlberg*

Οι μαθητές μετά την εφαρμογή του προγράμματος μετακινούνται σε ανώτερα επίπεδα ηθικής αιτιολόγησης και κρίσης, περνούν από την ατομικιστική ηθική, στις αμοιβαίες διαπροσωπικές προσδοκίες και από την εμμονή στην τήρηση του νόμου και της τάξης σε αξίες και αρχές που διέπουν τις κοινωνικές σχέσεις σε διαπολιτισμικό και παγκόσμιο επίπεδο. Η μετάβαση αυτή επιτυγχάνεται παράλληλα με την ανάπτυξη του διαλόγου, την εξέλιξη της επιχειρηματολογίας και της κριτικής ικανότητας, των κοινωνικο-ψυχικών δεξιοτήτων συνεργασίας και ομαδικότητας μέσα στην κοινότητα μάθησης, η οποία αποκτά συνοχή και ομόνοια για την επίτευξη των κοινών στόχων μέσα σε θετικό κλίμα.

Συζήτηση - Συμπεράσματα

Τα συμπεράσματα της έρευνας αποτελούν πρωτίστως ηθικό προβληματισμό και σε καμία περίπτωση δεν υποστηρίζουμε ότι αντιστοιχούν στην κατάκτηση των ανώτερων σταδίων ηθικής ανάπτυξης, η οποία χαρακτηρίζεται από την υιοθέτηση και παγίωση στάσεων και αξιών στην καθημερινή ζωή των μαθητών. Διαφαίνεται όμως ο προβληματισμός και η τάση μετακίνησης της αιτιολόγησης των μαθητών προς έναν άλλο τρόπο σκέψης μέσα από τις ισχυρές αλληλεπιδράσεις των μαθητών μεταξύ τους και με την εκπαιδευτικό κατά την παρέμβαση. Σημειώνουμε επίσης ότι τα δεδομένα που εξετάσαμε αφορούν στην ηθική αιτιολόγηση και σε καμία περίπτωση την ηθικότητα του ατόμου και την ηθική του συμπεριφορά.

Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι στα γραπτά κείμενα των μαθητών οι επικυρωτικές αρχές των επιχειρημάτων παρουσιάζουν εξέλιξη στο επίπεδο της αιτιολόγησης αλλά και της ηθικής κρίσης. Παρατηρούμε μετακίνηση προς ανώτερα στάδια ηθικής αιτιολόγησης και κρίσης. Συγκεκριμένα, η μετακίνηση γίνεται από την ετερόνομη ηθική του ατομικισμού, του πραγματισμού και της εγωκεντρικής προοπτικής προς το στάδιο των αμοιβαίων διαπροσωπικών προσδοκιών και της κοινωνικής συνείδησης. Αξιόλογη μετακίνηση των αιτιάσεων των μαθητών σημειώνεται προς το στάδιο της κοινωνικής χρησιμότητας των ατομικών δικαιωμάτων

και των ηθικών αξιών καθολικού κύρους. Οι ατομικιστικές και ωφελιμιστικές αρχές τείνουν σε καθολικές αξίες δικαιοσύνης, ενσυναίσθησης και σε μεγαλύτερη γνωστική εμβάθυνση.

Συγκρίνοντας την εξέλιξη του επιχειρηματολογικού λόγου με την εξέλιξη της ηθικής αιτιολόγησης στα γραπτά κείμενα των μαθητών, την οποία θα παρουσιάσουμε σε επόμενη δημοσίευση, διαπιστώνουμε ότι υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ τους. Όσο η αιτιολόγηση ξεφεύγει από τον εγωκεντρικό και άκαμπτο τρόπο σκέψης και επικαλείται κοινωνικές και παναθρώπινες αξίες που ξεπερνούν το μονοδιάστατο τρόπο σκέψης, τόσο εξελίσσεται και η επίγνωση του επιχειρηματολογικού σχήματος και η ποιότητα των παραγόμενων κειμένων.

Τα διλήμματα που καλούνται να διαπραγματευτούν οι μαθητές στην τάξη τους παρέχουν τη δυνατότητα να επιχειρηματολογήσουν και με το δάσκαλο και με συμμαθητές τους που οι αιτιολογήσεις τους (αντεπιχειρήματα) είναι σε υψηλότερο επίπεδο από τα δικά τους, δίνοντάς τους την ευκαιρία να διερευνήσουν σε βάθος το θέμα και να το δουν με νέα προοπτική. Η μάθηση δεν συντελείται σε κοινωνικό πλαίσιο, αλλά είναι κοινωνικά και εμπειρικά πλαισιωμένη. Οι μαθητές αλληλεπιδρούν μεταξύ τους με τη διαμεσολάβηση ηλεκτρονικών περιβαλλόντων που διευκολύνουν και προωθούν τη συνεργασία (inspiration, wiki). Δε νοούνται στη διαδικασία της μάθησης ως παθητικοί δέκτες, αλλά ως αυτόνομα και υπεύθυνα άτομα, τα οποία συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία της μάθησης» (Glasser et al, 1996, Jonassen & Reeves, 1996).

Η διαδικασία αυτή προκαλεί γνωστική σύγκρουση που με τη σειρά της οδηγεί στην οικοδόμηση ενός περισσότερο εξελιγμένου προτύπου αιτιολόγησης (Hersh et al., 1979). Προωθείται η περαιτέρω διερεύνηση, όπου μέσα από αντιπαραθέσεις και δοκιμές ανασύρονται νέα δεδομένα που καλείται ο μαθητής να επιβεβαιώσει ή να διαψεύσει. Όταν επέρχεται η γνωστική ισορροπία, η κοινότητα μάθησης έχει αποκτήσει σαφή αντίληψη κοινών στόχων και το σχεδιασμό δράσεων που οδηγούν στην επίτευξή τους με ανεπτυγμένη κριτική διάθεση (Lipman, 1991).

Ο Kohlberg περιέγραψε την ανάπτυξη της ηθικής σκέψης του ατόμου ως μια τακτική, προοδευτική διαδικασία που οδηγεί σταδιακά σε ανώτερα επίπεδα. Είναι μια πορεία ποιοτική που δεν είναι γραμμική, που είναι ρευστή και μεταβάλλεται. Η εμπειρία, οι γνώσεις και το πολιτιστικό περιβάλλον οδηγούν μέσα από αλληλεπιδράσεις και διαλογικές συγκρούσεις στη διαμόρφωση σταθερής θέσης και βεβαιότητας. Οι αιτιολογήσεις των μαθητών ξεκινούν από ατομικοκεντρικές αντιλήψεις, για να επιστρέψουν μετά τη διαπραγμάτευση με το δάσκαλο ή τους συμμαθητές σε περισσότερο επεξεργασμένα σχήματα ερμηνείας των κόσμων (γνωστική εμβάθυνση), σε όλο και πιο εξελιγμένες νοητικο-συναισθηματικές δεξιότητες και ικανότητες εφαρμογής τους σε νέες καταστάσεις.

Βιβλιογραφικές αναφορές

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Δημαράς, Α. (1982). Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε (Τεκμήρια Ιστορίας). Αθήνα: Εκδόσεις Ερμής.

Ματσαγγούρας Η., (2001) Η σχολική τάξη, Αθήνα: Γρηγόρη.

Μπακιρτζής, Κ. (1996). Η δυναμική της αλληλεπίδρασης στην επικοινωνία. Αθήνα, εκδ. Gutenberg

Παπούλια- Τζελέπη, Π. (1990). Ηθική Αγωγή και Εκπαίδευση. Παιδαγωγική και Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια (τόμος 4, σ.2255-2259). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Glaser R. & Ferguson E.L. Vosniadou, S. (1996). Introduction:Cognition and the design of environments for learning. In S. Vosniadou, E.D. Corte. R.Glaser & H. Mandl (Eds), International

perspectives on design of technology-supported learning environments (pp.363-377). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Jonassen, D. H., & Reeves, T. C. (1996). Learning with technology: Using Computers as cognitive tools. In D. H. Jonassen (Ed.), Handbook of Research on Educational Communications and Technology (pp. 693-719). New York: Macmillan

Kohlberg, L. (1963). Moral development and identification. Στο σύγγραμμα H. W. Stevenson (ed.) "Child development" (Ed. University of Chicago Press), pp. 277-332.

Kohlberg, L. (1963). The development of children's orientation toward a moral order: Sequence on the development of moral thought. Vita Humana, τόμ. 6ος, pp. 11-33.

Kohlberg, L. (1969). Stage and sequence: The cognitive-developmental approach to socialization. In D.Goslin (ed.), Handbook of Socialization Theory and Research. Chicago: McNally.

Kohlberg, L. (1975, June). The cognitive – developmental approach to moral education. Phi Delta Kappa, 670-677.

Lipman, M. (1991). Thinking in Education. Cambridge University Press

Tanner, D., & Tanner, L. (1990). History of the School Curriculum. New York: Macmillan.